

Akraba Evliliğinin Kültür Birikiminde Ve Toplum Hayatındaki Bazı Görünümleri : Dil, Din Ve Tıp

- Dr. Dursun AYAN (Uzman) • Rahime BEDER-ŞEN (Uzman) • Semra YURTKURAN (Uzman)
Gülşen ÜNAL (İstatistikçi)

Özet

Akraba evliliği olgusu tıp alanındaki çalışmalar ile bir sorun olarak kendinî gösterse de, aslında kökleri tarihin erken dönemlerine gitmektedir. Dil, din ve gündelik hayat pratiklerinin kültürel geri planında akraba, akrabalık, kanbağı ve evlilik kavramları hem birlikte hem de ayrı ayrı olarak vardır. Bu makalede akraba evliliği kavramı, bu olgunun çağcıl önemi açısından, bazı görünümüleri ile ele alınmıştır. Ayrıca okuyucu ve araştırmacılar için küçük bir kaynakça verilmiştir.

Summary

Some Appearances of Consanguineous Marriage at Cultural Accumulation and Societal Life: Language, Religion and Medicine.

However, consanguinity have shown itself as a problem with in studies at medicine, as a matter in fact, its roots have been going to early period of history. Kin, kinship, consanguinity and family concepts have been in cultural background of language, religion and everyday life practices as a unity and also with combination of each others. In this article consanguineous marriage concept studied with its some appearances because of its importance in modern age. And a brief bibliographical list is given for readers and researchers.

Bu yazı Aile Araştırma Kurumu Başkanlığınca yapılan *Akraba Evliliğinin Kültürel Nedenleri-Ankara Örneği* adlı çalışmanın birinci kısmına dayanmaktadır. Söz konusu çalışmanı danışmanlığını Prof. Dr. Ergül Tunçbilek yapmıştır. Konuyu tamamlayıcı olması bakımından bkz. Ayan, D., R. Beder-Şen, G. Ünal, S. Yurtkuran "Ankara'da Akraba Evliliği", *Aile ve Toplum*, cilt. 1, sayı. 4, (s. 7-25). Yazının bütünlüğü için yukarıda belirtilen çalışmadaki bazı bilgiler tekrarlanmıştır.

Konu

Akraba evliliği, olgusu, tıp bilimlerindeki çalışmaların ilerlemesiyle birlikte, toplumun gündeminde daha çok ilgilenilen bir konudur. Akraba evliliği, aslında, kökleri tarihte olan olgu olduğu için kültürel hayattaki görünümü dilde, edebiyatta, halk biliminde oldukça yaygındır. Beşerî bilimlerin konuları, yapıları nedeniyle, diğer bilimlerin ve teknolojilerin konularıyla ortak alanlar oluşturabilmekte, yeni disiplinler ortaya çıkmaktadır. Akraba evliliği bağlamında da durum böyle bir görünüm sergilemekte, tıp sosyolojisi, tıp antropolojisi gibi alanlar şekillenmektedir. Tıp bilimleri, akraba evliliğinin sakıncalarına deyinse de, Türkiye'de ve diğer bazı kültürlerde akraba evliliğinin uzunca bir süre daha geçerli olacağını hesaba katmak gerekir.

Akraba evliliği doğrudan "akraba", "aile" olguları ile ilgilidir, bu konulardaki tanımlar, yaklaşım biçimleri dil dünyası zenginliği ile bilimsel akıl yürütmelere ve açıklamalara olanak vermektedir. Bu yazıda akraba evliliği ile ilgili belli başlı kavramlara, tıp sosyolojisi için çağrıştırdıklarına deyinilecek ve okuyucu için küçük bir kaynakça verilecektir.

Kavramlar

2.1- Akraba

Türk kültürüne akraba sözcüğü Arapça karîb (tür. yakın) sözcüğünün çoğul şekli olan akribâ'dan gelmektedir. Türkçe ses uyumundan dolayı akraba şeklini almıştır. Arapça'da kurb sözü yakınlık anlamına gelmektedir.¹ Türk kültürü içinde kullanılarak bir kavram haline gelen akraba sözcüğü, aynı zamanda antropoloji, sosyoloji, etnoloji gibi disiplinlerin önem verdiği konu olmuştur. Akraba kelimesi genel olarak, "kan ve evlilik yoluyla birbirine bağlı olan kimseler, hısım" olarak tanımlan-

Eyüboğlu, İsmet Zeki, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, (ikinci baskı), Sosyal yay., İstanbul, 1991.

maktadır.² Ancak hısım kavramına ayrıca deyinmek gerekir.

Akrabadan başka Arapça'dan Türkçe'ye geçen ve oldukça fazla kullanılan diğer bir kavram da hısımdır. Hısımlık, yakınlık, evlilik bağı ile olan yakınlık, soydaşlık, aralarında yakınlık bulunan kimseler anlamındadır Anadolu'nun bazı bölgelerinde akraba ve hısım aynı anlamda kullanılsa bile kan bağı olanlara akraba; aralarında kan bağı olmayanların evlilikleriyle oluşan, evlenen çocukların yakınlarına hısım dendiği bilinmektedir.³ Bazı akraba evliliklerinden dolayı taraflar biri birilerine "hem hısımız, hem akrabayız" demektedir. Bu ayırım evlilik öncesi ve sonrasında ailelerin birbirlerine göre konumlarına işaret eden ayırımdır.

Türkçe'nin erken dönemlerinde bu kavramı yakın, yağ:k sözcükleri karşılamış görünmektedir. Aynı zamanda yakın; akraba için, zaman için ve yer için kullanılmaktadır. "Yekke yakın kelse / biligke yakın / özke yakın" bunlara birkaç örnek olarak verilmektedir.⁴ (Clauson, 1972). Yakınlık da bu sözden türemiştir. Türkçede başka kavram ve terimler de kullanılmıştır: bunlardan soy ve sop sözcüklerini içeren bir kavram olarak oğuş aile ve akrabalığa işaret etmektedir. Türkçenin erken dönemlerini dikkate alan birinci el sözlüklerde (Kaşgarlı Mahmud, *Divan'ü Lügat'it Türk*) ve Türkçe etimoloji çalışarlarda (J. Nemeth, A.V. Gabain, A. Caferoğlu, G. Clauson) oymak (Moğolca ayımak ve urug da hatırlanabilir) kabile, boy, soy, akraba, nesil, aile olarak karşılanmaktadır.⁵

² TDK, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu yay., (dokuzuncu baskı), Ankara

³ Türk Dil Kurumu'nun yayınladığı *Derleme Sözlüğü ve Tarama Sözlüğü* bu kavramların farklı yörelerde kullanılmasını göstermektedir.

⁴ Clauson, Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford, At Clarendon Press, Oxford, 1972.

⁵ Donuk, Abdülkadir "Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklere Aile", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sayı:33, Mart 1980-1981, (s.147-168) ayrıca, in Dikeçligil, B. - A. Çiğdem, (ed), "Türk Ailesi", *Aile Yazıları*, cilt: I, Aile Araştırma Kurumu yay., Ankara 1991, (s. 287 - 301). Eröz, Mehmet, *Türk Ailesi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1977. ayrıca in Dikeçligil, B. - A. Çiğdem, (ed), "Türk Ailesi", *Aile Yazıları*, cilt: I, Aile Araştırma Kurumu yay., Ankara 1991, (s. 225-247).

Batı dillerinde akraba karşılığı kullanılan kavramlardan birisi olan relative (İng)/ relatif (fr) kavramı bu dillere Geç Dönem Latince'deki relatus/relativus sözcüğünden geçmiştir. Bir yere, bir şeye dayanmak anlamındadır. Yakınlık, ilişki anlamında da kullanılan relation (İng) da örneğin Orta dönem İngilizce ve Fransızca'ya Latince'den relatio'dan gelmektedir.⁶

İngilizce'de kullanılan ve köken olarak Orta Dönem İngilizce'ye (kin / kiu / kuu) ve Anglo-Saksonca'ya (cyuu / cyu / kin / kind) dayanan kin sözcüğü de aile, akraba, halk, doğumla veya evlilikle birbirine bağlı olanlar anlamındadır.⁷ Yakın ve akraba kavramları gündelik hayatta oldukça geniş bir kullanım alanına sahiptir. Uzaktan akraba, yakın akraba, akrabayı talukat, yakınım, soyum-sopum, amcam-dayıcam gibi belirlemelerin hepsi geniş anlamda sosyolojik ve antropolojik birliğe işaret etmektedir. Akraba kavramının incelenmesi sosyal bilimlerin tümü için önemli bir araştırma konusu olmuş, bu kavramın farklı kültürlerde tarif edici ve tasnif edici özelliklerinden hareket ile aile ve evlilik olgularına/kurumlarına çeşitli yaklaşımlar sağlanmıştır.⁸

2.2- Akraba Evliliği

Akraba kavramının bu geniş kullanımı yanında genetik biliminde (consanguineous marriage) ve kültür bilimlerinde kullanılan akraba evliliği (kin marriage (İng)/ Verwandtenheire (alm)/ kavramı da vardır ki bu özel bir kullanımdır. Gündelik dilde kullanılan "akrabadan evlenmek" durumu her koşulda kültür bilimleri ve genetik bilimleri açısından "akraba evliliği" sayılmamaktadır. Bilimsel anlamda ve bu çalışmada kullanılan anlamıyla akraba evliliği / consanguineous marriage (İng):" Çeşitli evlilik bağlarıyla akraba olan kimselerin; özellikle yeğenlerin (kardeş çocuklarının) birbirleri arasındaki

evlilik..."⁹ (yakın akraba evliliği veya birinci dereceden akraba evliliği kastedilmektedir. Bu tanımına kardeş torunlarının evlilikleri uzak akraba evliliği veya ikinci derece akraba evliliği de eklenince tanım birinci ve ikinci dereceden akrabaların evliliklerini kapsamaktadır.

Akraba evliliği kavramının yukarıda belirtilen sınıflamasından başka bir de paralel yeğen evliliği (parallel-cousin marriage) ve çapraz yeğen evliliği (cross-cousin marriage) sınıflaması vardır. Amca kızı-Amca oğlu ve Teyze Oğlu-Teyze Kızı arasındaki evlilikler paralel, Dayı Oğlu-Hala Kızı ve Hala Oğlu-Dayı Kızı arasındaki evlilikler çapraz yeğen evlilikleridir.¹⁰

Akraba evliliği kavramının batı dillerindeki bilimsel karşılığı olan consanguineous sözcüğü, Latince kan anlamına gelen sanguis ve ortak anlamına gelen con sözcüklerinden yapılmıştır. Bu kavramsal belirlemenin, örneğin İngilizce'deki akraba, halk birliği, aile anlamına gelen "kin" sözcüğü ile değil de doğrudan kana dayanan bir sözcükle karşılanması bu kültürlerde de akraba kavramının geniş anlamından kaynaklanmaktadır.

2.3-Aile

Akrabalık ile yakından ilgili iki kavram olarak evlilik ve aile kavramlarına ve/ya olgularına bu çalışmada fazlaca değinilmeyecektir. Bazı kuramcılara göre evlilik ve aile kurumları, daha geniş olan akrabalık sisteminin birer parçası ve görüntüsüdürler. Sistemin anahtarı, akrabalık sözcüklerinde saklıdır. Akrabalık sözcüklerini bir yana bırakarak evlilik ve aileyi incelemek, olanak dışı değilse de zordur. Buna karşılık akrabalık sistemi, çözümlenince, evlilik ve aile sistemleri çok kolaylıkla açıklanabilmektedir.¹¹

⁹ Sedat Veyis Örnek, *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yay., Ankara, 1971.

¹⁰ TO (Winick, Winick, Charles, *Dictionary of Anthropology*, Green Wood Press, Connecticut, 1969; Örnek, *yage*; Ergül Tunçbilek, "Türkiye'de Akraba Evlilikleri", *Katkı*, 6 / (2), 1985, (s. 129-136); A. Hanaoğlu- E. Tunçbilek, "Akraba Evlilikleri, Sosyo-Demografik Özellikleri ve Çocuk Ölümüne Etkileri", *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 1997, (s.139-1 53).

¹¹ Balaman, *yage*, Güvenç, *yage*; Sayın, *Aile Sosyolojisi*, Ege Üniversitesi yayınları, İzmir, 1990.

⁶ Webster's *Webster's New Twentieth Century Dictionary*, Unabridged Second Edition.

⁷ Webster's

⁸ Ali Rıza Balaman, *Akrabalık, Evlilik ve Türleri*, Karınca Matbaacılık yay., İzmir 1982; Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.

Aile ile ilgili tanımlarda ön plâna çıkan belli başlı unsurlar; cinsel ilişki; bu ilişkinin biyolojik, sosyolojik, dinî, hukukî/kanunî /meşruiyeti; bu ilişkiden doğan ve geçen kan bağı ile bağlı kuşaklar; bu kuşaklar ve aile üyeleri arasındaki toplumsal ilişkilerde süreklilik ve bunun gereği olan toplumsallaşma ve meşrulaştırma süreçleri. Bunlara ek olarak ailenin kurulmasına öncülük eden ve ailenin sürekliliği sırasında etkili olan evlilik süreçleri de aile kavramının tanımında dikkate alınmalıdır.

"Bu bağlamda aile tanımları yapılırken aileyi oluşturan temel unsurlar dikkate alınmıştır. Aile, kuşak ilişkilerine göre ana, baba ve çocuktan meydana gelen bir gruptur (*Winch, 1965*). Eşlerin cinsel ilişkisine dayalı, çocuk sahibi olma ve bu çocukları yetiştirme özellikleri gösteren bir gruptur (*MacIver-Page, 1965*). Aile en az iki neslin bir arada bulunduğu, kan bağı ile karakterize edilen küçük bir sosyal örgüttür (*Sumner-Keller, 1966*). Aile ana, baba, çocuklar ve tarafların kan akrabalarından (aile biçiminin gereğine göre) meydana gelmiş ekonomik ve toplumsal bir birliktir".¹²

"Güvenç (1972) toplumun evrimini ailenin evrimine bağlayan evrim teorilerinin bugün geçerliliğini tümüyle yitirmiş olduğunu, akrabalık sistemlerinin modern toplumlar içerisindeki yeri ve önemi üzerinde yapılmış sosyolojik araştırmaların, belki de bu teorinin tersinin daha da doğru olabileceğini gösterdiğini belirtir. Buradan giderek ailenin topluma değil, toplumun aileye ve akrabalık sistemlerine biçim verdiği söylenebilir. Yine aynı şekilde toplum akraba evliliklerinin de yapılıp yapılmamasında etkilidir".¹³

3.Akraba Evliliği İle Kurulan Aile

Akraba evliliği yoluyla kurulan aile olgusunun birincil belirleyicisi eşler ve onların ataları arasında kan bağına olmasındır (kardeş çocukları, kardeş torunları). Sosyolojik ve antropolojik yönden "akrabadan evlenmek" gündelik dil kullanımında geniş aile olgusunu ve geniş aile tipini hatırlatır durumda olabilmektedir. Bir ölçüye kadar bazı yörelerde devam eden, boy, sülale, aşiret ve kabileye bağlılığı da çağrıştırmaktadır. Akrabadan evlenenlerin kardeş çocuğu ve kardeş torunu olanları dışındaki uzaktan akrabalar birinci ve ikinci dereceden "akraba evliliği" kapsamına girse de bunlar arasında kanbağının olması önemlidir. Eski zamanlardan beri oldukça işlevsel olan atalar ruhu, grup dayanışması, aileler birliği gibi dinî, tarihî, mitolojik ve beşerî fenomenlerin kendini sürekli kıldığı önemli kültür dinamikleri hem işlevselliklerinden hem de psikolojik etkilerinden dolayı yaşayagelmektedir. Akraba evliliğinin geleneksel, töresel ve örfî nitelikli kültürel boyutları da vardır. Ailelerin içlerine yabancı sokmak istememeleri, akrabalık ruhunun, dayanışmasının dışarıdan birinin etkisi ile bozulacağı inancı, üretim ve mülkiyet potansiyelinin akraba dışı insanlar tarafından parçalanmaması, geleneksel otoriteye uyum ve bu yolla maddî, manevî birikimlerin varlığının ve geleceğinin güvence altına alınması akraba evliliği olgusunun temel kurumlaşma dayanakları olarak dikkate alınabilir.

4. Beşeri Bilimlerden Tıp Bilimlerine Akraba Evliliği

Genetik, biyoloji, veterinerlik ve diğer tıp bilimlerinin kaydettiği gelişmeler sonucu, belirli bir oranda hastalıklı çocukların doğumuna neden olmasıyla, akraba evliliği kültür bilimlerinde olduğu kadar genetik ve tıp sosyolojisinin de konusu olmuştur.¹⁴ Ancak konunun bu şekilde gündeme

² Önal Sayın, *Aile Sosyolojisi*, Ege Üniversitesi yay., İzmir 1990; ve Birsan Gökçe, "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", *Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, cilt:8, sayı:1-2, (s.46-77), ayrıca aynı yazı için bkz. *Aile Yazıları*, I, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara, 1991, (s.205-223). İtalik olarak gösterilen kaynaklar yukarıda verilen eserlerde belirtilmiştir.

¹³ Rahime Beder-Şen, *Evliliğin Kuruluşuna İlişkin Özelliklerin Doğurganlık İle İlişkisi*, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1998,

¹⁴ Akraba Evliliğinin Kültürel Nedenleri - Ankara Örneğinde, % 7 kadardır. Bkz. D. Ayan, Beder-Şen, G. Ünal, S. Yurtkuran, *yage*. Ayrıca bkz. Attila Hancıoğlu, - Ergül Tunçbilek, "Akraba

gelmesi akraba evliliği ile hastalıklı çocuk doğumları arasında bazen de aşırıya giden bir ilişki olduğu kanısı uyandırmaktadır. Bir yanda, doğumdan itibaren görülen tüm rahatsızlıkların, (oluşum/şekil bozuklukları, genetik rahatsızlıklar gibi) nedeni, böyle olmasa da bir slogan gibi kolayca, akraba evliliğine bağlanabilirken diğer yanda bazı rahatsızlıklar doğrudan akraba evliliğinden kaynaklansa da bu durum bazı ailelerce ve kesimlerce kabullenilmemektedir. Bu iki kanaatin yerli yersiz veya eksik bilgi ve spekülasyonlardan dolayı yaygınlık kazanması toplumun bu konuda sağlıklı bilgi sahibi olmasını engellemektedir. Akraba evliliği konusunda halkın bilgilendirilmesi bir tür yetişkin eğitimi olarak da düşünülmelidir.

Akraba evliliği ile ilgili çeşitli araştırmalarda, ulaşılan ailelerden alınan bilgiler bir rahatsızlık durumu ortaya koyuyorsa, konunun tıp sosyolojisinden uzak olmadığını düşünmek gerekmektedir. Kültür bilimleri açısından yapılan çalışmalar hangi düzeyde olur isis olsun, akraba evliliği olgusu, daha çok rahatsızlıkları olan çocukların doğumu ile akraba evliliği arasında bir ilişki kurulması nedeniyle tıbbî bakımdan halkın daha çok dikkatini çekmiştir. Böylece hem bilginin kaynağı ve niteliği (epistemoloji) açısından hem de konuya yaklaşım (yöntem) açısından disiplinler arası yaklaşımın zorunluluğu su yüzüne çıkmıştır. Aile sosyolojisi ile tıp sosyolojisinin ayrıştığı ama birbirinden de kopuk olmadığı bir kavşağa gelinmektedir.

- 1 - Akraba evliliğini etkileyen nedenler ve bunun kurumlaşma süreçleri,
- 2- Akraba evliliğinin sonucu olarak muhtemelen ortaya çıkan rahatsızlıklar ve tıp bilimlerinin tanı ve sağaltım (teşhis ve tedavi) süreçleri.
- 3- Disiplinler arası yaklaşım açısından ise tıbbî bir olguya sosyolojik yaklaşım ve/ya sosyolojik bir olgunun muhtemel tıbbî sonuçları.

Evlilikleri, Sosyo-Demografik Özellikleri ve Çocuk Ölümleri Üzerine Etkileri", *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 1998/41,(s. 139-153).

Son yıllarda tıp sosyolojisi alanındaki çalışmalar dikkati çekmekte yeni yeni konular gündeme gelmektedir. Bazı çalışmalarda tıp sosyolojisi bir organizasyon sosyolojisi gibi düşünülse de, tıp-kültür bağlamı hak ettiği yeri almalıdır. Akraba evliliği konusu da bu açıdan bakılması gereken konulardan birisi olma durumundadır.

5.Ensest/Fücur

İnsanlık tarihi, aile içi evlenme geleneği olan ensesti/fücürü önemli ölçüde geride bırakmıştır. Ancak bu çağda bazı kabilelerde gelenek olarak görülmektedir. Dünya genelinde de hemen hemen hukuken yasaktır. Bir suç ve sapma davranışı olarak çağcıl (modern) toplumlarda örneklerine rastlansa da, konunun niteliği bakımından nesnel bilgiye ulaşılması güçtür.

Akraba evliliğinin tarihine ilişkin birincil kaynaklar bu makalenin konusu olarak doğrudan incelenmemiş, Çok kısa olarak ikinci elden bazı incelemelere itibar edilmiştir. Kabile dışından, aile dışından evlilik (exogami), aile tarihî açısından önemli bir olgudur. Ancak, tarihî bazı dönemlerinde kültürlerin akraba evliliğine imkan vermiş olması mümkün görünmektedir. Buna ilişkin bilgiler çok net olmamakla beraber, bazı çalışmalarda, akraba evliliğinin bugün için hemen hemen resmen uygulanmayan şekli olan ensest/fücur örneklerine deyinilmektedir. Özellikle, Eski Mısır'da Firavun sülalelerinde görülen baba-kız, anne-oğul, kız kardeş-erkek kardeş evlilikleri dikkat çekici örneklerdir, is Böyle bir ensest evliliğin nedeni olarak, hanedana dışarıdan girecek kimselerin saltanatı yıkmasını önlemek gösterilmektedir. Bugünkü Peru'nun eski sakinleri olan İnkaların da akraba evliliği yaptığına deyinilmektedir.¹⁶ Eski dönemlerdeki bütün kültürleri kapsayacak genel bir yargıda bulunmak mümkün değildir. Çünkü bugün için birbiriyle çelişir görünen farklı bilgilere rastlanmaktadır.

15 Anthony Smith, *İnsan, Yapısı ve Yaşamı*, (çev. Erzen Onur-Nida

Tektaş), Remzi Kitabevi, (ikinci baskı), İstanbul, 1979. 16 yage.

"Akraba evlilikleri, tarihî çok eski devirlerinden beri yapılagelmektedir ve bu tip evlilikler için toplumların çok değişik değer yargıları vardır. Etnografik araştırmalar hısımlıkla ilgili evlenme engelleri konusunda ilginç verileri kapsamaktadır. Totem sisteminde akrabalıkları pek uzak olsa bile bir erkeğin annesinin totemine mensup kadınlarla evlenmesi yasak olduğu halde, Meksika'nın Sierra Madre bölgesinde baba kız evlenmeleri oldukça sık ve büyük çoğunlukla ekonomik nedenlerle yapılmakta idi. Aynı kabileden bir kızla evlenmeyi büyük bir dehşetle karşılayan Khondlar tehlikeyi önlemek için kız çocuklarını öldürürlerdi. Veddahlar ise erkeğin ablasıyla evlenmesini suç saydıkları halde, kendisinden küçük kız kardeşi ile evlenmesini hoşgörürlerdi. Güney Avustralya kabilelerinde bir erkeğin annesi, kız kardeşi, birinci ve ikinci dereceden kuzenleri ile cinsel ilişkisi yasak olduğu halde, Java'daki Kalonglar arasında ana-oğul evlenmelerinin uğur getirdiğine inanılırdı. Bali'nin soylu ailelerinde ise farklı cinsten ikiz kardeşlerin ana rahminde birleştiği sanıldığından, evlenmeleri mümkündür. Doğu Afrika'daki Teita ahalisi de kendi anne ve kız kardeşleri ile tamamen ekonomik nedenlerle evleniyorlardı. Eski Mısır ve İnkalarda soyun asaletinin devamı için kardeş-kardeş evlilikleri sık yapılırdı. Mısır'da bu o derece abartılmıştı ki prenseslerin asil kanı tahtın varislerinden başkalarına geçirmeleri kesinlikle yasaktı. II.Ramses'in kendi kızı ile evlendiğini gösteren kanıtlar vardır. Tarihî zekası ile tanıdığı Kleopatra da bir baba-kız evlenmesinden doğmuştu." ¹⁷

Semavî dinlerin ortaya çıkması ve yaygınlaşmasıyla ensest/ fücür evlilik ayetleri ile (Tevrat: Leviler Suresi ve Ku'ran: Nisa Suresi) yasaklanmıştır. Ancak akraba evliliğine ilişkin bir yasak yoktur. "Çeşitli dinlerde akraba evlilikleri ile ilgili kurallar getirilmiştir. Çağcıl devletlerin medenî hukuklarını geniş ölçüde etkilemiş bulunan iki büyük din Müslümanlık ve Hıristiyanlık, evlenme engelleri arasında yakın hısımlığa büyük önem verirler. Ortodoks Kilisesi hukuku prensip olarak yedinci dereceye kadar kan hısımları arasında evlenmeye izin ver-

mez. Katoliklerde ikinci derece kuzen evlilikleri özel bir izne bağlıdır." ¹⁸

6.Akraba Evliliğinin Tarihi Görünümlerinden Bazı Örnekler

Bu yazının içeriği, semavî olmayan dinlere mensup kültürlerin erken dönemlerinde akraba evliliğinin olup olmadığına ilişkin bir yargıda bulunacak verilere sahip değildir. Ancak Japon Medenî Yasası'nın akraba evliliğini yasaklaması, daha önceleri bu tür evliliklerin olduğuna ve bazı sakıncalarının görüldüğüne işaret etmesi bakımından anlamlıdır.

İbn Haldun'un toplumsal tarih niteliğindeki *Mukaddime* adlı eserinde ¹⁹ el-asabiye bağı ²⁰ önemle vurgulanmaktadır. Bu kavramın akraba evliliğini kapsamaması normaldir. İbn Haldun kent hayatının (ümran) ilerleyen dönemlerinde "el-asabiye"nin dayanışma ruhunun zayıfladığını ve uygarlıkların çöktüğünü belirtmektedir. İslâm düşünürlüğü olarak, onun kültür çevresi 14-15. yüzyıl Endülüs ve Kuzey Afrikadır. Ancak belirlemeleri bakımından dünya genelinde beşerî bilimlere açısından kabul gören bir ünü vardır. Konu geçmiş ile bugünü bağlayacak daha ayrıntılı çalışmalara muhtaçtır. Güncel verilerde Arap kültüründe akraba evliliğinin yüksek olduğu bilinmektedir. Bu konuyla ilgili olarak Hz Muhammed'in amcasının oğlu Hz.Ali ile kızı Hz. Fâtımâ'nın ²¹ akraba evliliği yapılmış olmalarının bir sünnet-i seniyye teşkil edip etmediği de dikkate değer bir yön olarak akılda tutulmalıdır.

Türk kültürünün İslâm öncesi döneminin akraba evliliği açısından farklı coğrafyalarda ve farklı

⁸ Tunçbilek, *yage*.

¹⁹ İbn Haldun'unun *Mukaddime* adlı eseri Cumhuriyet döneminde Türkçeye Kadiri Ugan (Millî Eğitim Bakanlığı yayını), Turan Dursun (Onur yayınevi) ve Süleyman Uludağ (Dergah yayınevi) tarafından ayrı ayrı üç kez çevrildi ve yayınlandı. *Mukaddime* ve İbn Haldun üzerine ayrıca pek çok çalışma da yayınlanmıştır.

²⁰ Kavramın karşılı olarak çeşitli çeviriler şöyledir: kabile ruhu/ dayanışma ruhu/ group solidarity/ group feeling.

²¹ Kandemir, M. Yaşar, "Fatıma" maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt: 12, (s.219-223).

⁷ Ergül Tunçbilek, "Türkiye'de Akraba Evlilikleri".

kültür ortamları ile etkileşimde nasıl bir durum gösterdiğinin ayrıntılı olarak tespit edilmesi başlı başına bir konudur. Türk kültür tarihi ile ilgili çalışmalarında bir kabile ve boy anlayışının geçerli olduğu bilinmektedir.²² Örneğin kavimden devlete geçişte İbn Haldun'un ifadesiyle "el-asabiye" benzer bir duygusunun önemini inkar etmek mümkün değildir. Kut (kutsallık), küç (yönetim gücü) ve ülük (toplumsal düzeyde üretim ve paylaşım süreçleri) Türk tarihinin toplumsal yapı ve yönetim anlayışının belli başlı göstergeleri olarak belirtilmektedir. Uruk /boy/ güçlü olmalıdır. Ancak akraba evliliğinin bugünkü anlamda geçerli olup olmadığının ortaya konulması başlı başına bir çalışma olarak düşünülmelidir. Mete Hanı'nın amcasının kızıyla evlenmesi bir örnek olarak verilebilir.

İslâmiyet öncesi Türk tarihinin genel olarak Arap kültür çevresinden farklılıklar gösterdiği bazı kaynaklarda belirtilmektedir. Ancak İslâmiyet'in kabulüyle bu iki kültür çevresi önemli düzeyde bir etkileşime girmiş, hemen hemen Türk tarihinin İslâmî dönemi inceleme ve araştırmalarda ön koşuna çıkmıştır. İslâmiyet'in kabulünden sonra da geniş bir coğrafyada akraba evliliğinin incelenmesi ilgilenilmeye değer bir konu olmalıdır. Türk Dünyası'nın yayıldığı geniş coğrafyadaki kültürel etkileşimlerin ve uzun yıllarını egemenliği altında geçirdiği yönetim, ideoloji ve dünya görüşünün akraba evliliği yapma anlayışını nasıl etkilediği konusu da dikkate değerdir. Hem Türk coğrafyasında hem İslâm coğrafyasında bugün kendinî gösteren akraba evliliği olgusunun değişik çalışmalar ile ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulması dünya genelinde bu konunun anlaşılmasında önemli bir yer edecektir.

Güncel araştırma verileri, özellikle Anadolu'da, dikkate değer oranda akraba evliliğine işaret etmektedir.²³ İlk bakışta Doğu Anadolu ve Güney

Doğu Anadolu bölgelerindeki evlilik oranının yüksekliği, kentleşme, eğitim ve refah düzeyinin düşük olması ile açıklanabilse de Anadolu'nun geneliyle karşılaştırıldığında bu oran yüksekliğinin daha çok kültürel nedenli olduğu izlenimi doğmaktadır. Anadolu Türk kültürünün İslâm öncesi döneminin akraba evliliği açısından farklı coğrafyalarda ve farklı kültür ortamları ile etkileşimde nasıl bir durum gösterdiğinin ayrıntılı olarak tespit edilmesi başlı başına bir konudur.

7.Günümüz Toplumlarında Akraba Evliliğine İlişkin Notlar

Akraba evliliği ana ve baba yönünde iki ana gelişme şekli göstermektedir. Ancak yaygın olarak baba soyu gelişmesi (amca oğlu-amca kızı ve amca oğlu-hala kızı) etkilidir. Kentleşmenin gittikçe artması ana yönünde gelişen akraba evliliği örneği verebilmektedir.²⁴

"Akraba evliliğinin en fazla rastlanan biçimi olan amca kızı-amca oğlu evliliğine ilişkin olarak araştırma sonuçlarına dayalı farklı görüşler bulunmaktadır. Barth (1954) amca kızı evliliğinin, soy sop dayanışmasını (solidarity) sağlayıcı bir rol oynamakta olduğu görüşündedir. Rosenfeld (1958) amca kızı evliliğinin mal-mülkün akrabalık grubu içinde kalmasını sağladığını savunmaktadır. Murphy ve Kasdan (1959)'a göre amca kızı evliliği babasoyunun doğal bölünme sürecinin engellemektedir. Patai (1959)'ye göre amca kızı evliliği babayani mirası kendi içinde muhafaza etmekte, savunma gücünü kuvvetlendirmekte, hane halkı yapısının kararlılığını (stability) sağlamakta ve eşlerin statülerinin eşitliğini pekiştirmektedir. Yine Cuisenier (1962) için amca kızı evliliği eş seçimindeki seçenekler dizisinde alternatiflerle simgelenen yapının en önemli ifadesidir. Khuri (1970) amca kızı evliliğinin uyumlu aile ilişkilerine katkıda bulunduğunu belirtmektedir. Hilal (1970)'e göre amca kızı evliliği içinde kadın eş olarak güvence (namus açısından) altındadır. Pastner'e (1979) göre de

²² Ziya Gökalp'in çalışmaları akla gelebilir. Bahaeddin Ögel'in *Türk Kültür Tarihine Giriş* adlı dokuz ciltlik çalışması, Sencer Divitçioğlu'nun antropolojik tarih yaklaşımı belirtilmelidir: Divitçioğlu, *Kök-Türkler*, Ada yayıncılık, İstanbul ve S. Divitçioğlu, *Oğuzdan Selçuklu'ya*, Eren yayıncılık, İstanbul. Bu konudaki geniş kaynakçaya burada girilmemiştir.

²³ Hancıoğlu, Attila - Ergül Tunçbilek, "Akraba Evlilikleri, Sosyo-Demografik Özellikleri ve Çocuk Ölümleri Üzerine Etkileri", *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 1998/41, (s.1 39-1 53).

²⁴ Bu durum yukarıda belirtilen Ankara çalışmasında görülmektedir. Toplumsal değişme kuramları açısından dikkate değerdir. Bkz. D.Ayan, R. Beder-Şen, C. Ünal, S. Yurtkuran, *yage*.

evlilik örüntüleri ile üretim tarzı ve siyasi yol arasındaki ilişki iki farklı evlilik stratejisini ortaya çıkarır. Bunlardan birincisi siyasi görevlerin ve toprak sahipliğinin yararına olan evlilik yatırımı babayanındaki akrabaların dağılımını engellemektedir. İkincisinde de akrabalık organizasyonunda iki yandanlığı ve kardeş birliğinin önemini yansıtmaktadır.²⁵

Batı toplumlarında akraba evliliğinin bisikletin ve otomobilin icadıyla azaldığı belirtilirken, akraba evliliğinin azalmasında en önemli etken kent nüfusunun ister istemez ortaya koyduğu tesadüfi nüfus yapısıdır. Sanayi toplumunun ve buna bağlı olarak kentleşmenin değişik bölgelerden insanları bir araya getirmesi akraba evliliklerinin azalmasına neden olarak gösterilmektedir. Örneğin ABD'nin karışık ve hareket halindeki halkı onbinde sekiz (0.008) kardeş çocuğu evliliği ile yeni akıma iyi bir örnektir. Bu tür evliliklere Utah eyaletinde 1870'te 961, 1890'da %0.25, 1910'da %0.1 oranında rastlanmaktaydı. Günümüzde ise yok gibidir. Fransa'da Loire-et-Cher'de bu oranlar 1918'de %6, 1932'de 963 ve 1952'de %1 idi.²⁶ Anthony Smith bazı ülkelerde kardeş çocuğu ile evlenme oranlarını şöyle vermektedir:

İspanya	%4.6
Japonya (Nagasaki)	%5.0
Japonya (Tarımsal Bölge)	%7.0
İsviçre (Alp Köyleri)	%11.0
Hindistan (Bombay'da Parsi Etnik Grubunda)	96 12.0
Brezilya (Köyleri)	%19.5
Fiji Adaları	%29.7

Yukarıdaki tablodan anlaşıldığı kadarıyla, akraba evliliği oranları köylerden kente, doğudan batıya geldikçe azalmaktadır.²⁷

²⁵ Serpil Altuntek, 1993). Altuntek, Serpil, *Van Yöresinde Akraba Evliliği*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.

²⁶ Smith, *yage*.

²⁷ Smith, *yage*.

8. Türkiye'de Akraba Evliliği Hakkında Bazı Belirlemeler

Akraba evliliklerinin oranı endüstrileşmiş Batı toplumlarında çok düşük olmasına rağmen, Türkiye akraba evliliğinin yüksek olduğu ülkeler (bazı Asya ülkeleri ve İslâm ülkeleri) arasındadır. Tercihli amca kızı evliliği Orta-Doğu ülkeleri ile birlikte Türkiye'de de görülmektedir. Türkiye'de akraba evliliklerinde başı kardeş çocukları evliliği çekmektedir.²⁸

Türkiye'de akraba evliliklerine ilişkin ülke çapındaki veriler, *Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü* tarafından 1968'den bu yana beş yıllık aralarla düzenli olarak yapılan demografik araştırmalardan elde edilmektedir. 1968 *Türkiye'de Aile Yapısı ve Nüfus Sorunları Araştırması* sonuçlarına göre Türkiye'de evli çiftlerin yaklaşık olarak üçte birinin (9629) birbirleriyle yakın akraba oldukları görülmektedir.

Atalay'ın (1981) çalışmasında geniş ailede akraba evlilikleri oranı yadsınmayacak kadar yüksektir. Çekirdek ailelerde evli çiftlerin yüzde 17'si birbirleriyle akraba iken, geniş ailede bu oran yüzde 83'e çıkmaktadır. Kocasını amcasının oğlu olanların yüzde 79.6'sı, kocasını dayısının, halasının, teyzesinin oğlu olanların yüzde 84.6'sı geniş ailede yaşamaktadır. Çekirdek ailede yaşayanlardan ise, kocasını amcasının oğlu olanlar yüzde 20, halasının, dayısının, teyzesinin oğlu olanlar ise yüzde 15 oranındadır. Birinci derecede yakın kan akrabaları ile evlenme, geniş ailede yaşayanlarda en fazla görülmesine karşın, uzak kan akrabaları ile evlenme de en fazla çekirdek ailede yaşayanlarda görülmektedir. Çekirdek ailelerde kocasını ile çeşitli derecelerde akraba olanların oranı, geniş ailede oranla oldukça düşüktür. Geniş aile biçiminde akraba evliliği oldukça pekişmiştir. Geniş ailede akraba evliliklerinin yüksek olması, toprağın miras yolu ile bölünmesini önlemek veya aynı nedenle birleştirilmesini sağlamak, ailedeki bütünlüğü korumak,

²⁸ Beder-Şen, *yage*,

asillik ve rençberlik özelliklerini pekiştirmek gibi nedenlere bağlanabilir.²⁹

Şaylı³⁰ çeşitli gruplarda yaptığı araştırmalar sonucunda akraba evliliği sıklığının %24-33 oranları arasında değiştiğini bulmuştur. Başaran'ın Diyarbakır'da yaptığı çalışmalarda, merkezde %34 oranında olan akraba evliliği sıklığı, köylerde %40'a çıkmaktadır. Kalyoncu, Silivri'nin Fener köyünde akraba evliliği sıklığını %1, Rize'nin Maden köyünde %47 olarak bulmuştur. Ankara Zekai Tahir Burak Kadın Sağlığı Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde ard arda doğan 10.000 yeni doğanda yapılan bir çalışmada da akraba evliliği sıklığı %2] olarak bulunmuştur.³¹

Periyodik olarak yapılan nüfus ve sağlık araştırmalarına göre oldukça hızlı ekonomik, sosyal ve demografik değişmelerin yaşandığı Türkiye'de akraba evliliğinin yaygınlığı devam etmektedir. Akraba evliliği hem kadın hem de erkeğin eğitim düzeylerinin yüksek olduğu, Türkiye'nin gelişmiş yörelerinde yetişen ve bu yörelerde yaşayan ve kent kökenli gruplar arasında düşük düzeylere inmekte, ancak geri kalan nüfus gruplarında yaygın bir uygulama olarak varlığını sürdürmektedir. Türkiye'de doğurgan yaştaki her dört kadından birinin eşiyle akraba olması, bu kadınların önemli bir bölümünün de başlık parası alınan, imam nikahı kısılan, geniş aile içinde yaşayan ve evliliği ailesi tarafından kararlaştırılan kadınlar olması, Türkiye'de yalnızca akraba evliliği bakımından değil, evliliğin kuruluşuna ilişkin diğer özellikler bakımından da gelenekleri sürdüren ve belki de toplumsal modernleşme ile büyük oranda uyum sorunları yaşayan büyük bir kitlenin varlığına işaret etmektedir.³²

Gerek (anadil île yaklaşık olarak belirlenen) etnik köken, gerekse bireylerin yetiştiği yörelere göre akraba evliliği oranlarında önemli farklılıklar bulunması, akraba evliliklerinin nedenleri arasında

yöresel/kültürel geleneklerin önemli bir yer tuttuğuna işaret etmektedir.³³

Geleneksel yapı ve toprağa bağımlılık, kan yakını evliliklerin sayısını arttırmıştır. Eğitim ve yaşam düzeyi yükseldikçe akraba evliliklerinin sıklığında da azalmalar gözlenmektedir. Sosyo-ekonomik gelişme, şehirleşme, endüstrileşme ve eğitim düzeyinin yükselmesi ile ailenin kuruluşundaki birçok gelenekler ortadan kalktıkça akraba evliliği sıklığında azalmalar görüleceği kuşkusuzdur.³⁴

9. Semavi Din Metinlerinde Evlenmeleri Uygun Görülmeyenler

Yeryüzünde pek çok dinin varlığından söz etmek mümkündür. Dinler bazı özelliklerine göre belirli öbeklere ayrılmaktadır. Önemli din öbeklerinden birisi Semavî Dinler, İbrahimî Dinler, Kitabî Dinler veya Tek Tanrılı Dinler olarak adlandırılan ve Musevilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlıktan oluşan din öbeğidir. Semavî dinler dışındaki tüm dinlerin evlilik ve akraba anlayışlarının bir dökümünü yapabilmek hemen hemen güçtür. Ancak, uzun yıllardan beri akrabalık ve evlilik konusunda çalışan araştırmacıların bir kısmı inceledikleri ilkel toplumlar yoluyla bazı Doğacı (Naturist) ve Ruhçu (Spritualist) din anlayışlarının telakkilerini yansıtmışlardır.

Budizm, Brahmançılık, Şintoizm, Hinduizm gibi semavî olmayan daha gelişmiş dinlerin de toplumsal hayatı düzenleyen kurallarının olduğu kesindir. İngiltere'de yapılan akraba evliliği ile ilgili bazı çalışmaların Hindistan örneklemini kullanması bu bölgedeki dinlere mensup aileler arasında da akraba evliliğinin görülmesinin bir işaretidir. Japonya'da medeni kanunun akraba evliliğini yasaklaması daha önce bu ülkede yaşayan dinlere mensup ailelerin akraba evliliği yaptığına işaret etmektedir.

29 Beder-Şen, *yage*.

30 Şaylı, Bekir Sıtkı, "Anadolunun Genetik Yapısı Üzerine Çalışmaların infertil Evliliklerde Belirlenebilen İnfertilite Sebepleri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 8, (1), 1/3, 1991, (s.75-91).

31 Tunçbilek, *yage*.

32 Beder-Şen, *yage*.

33 Atilla Hancıoğlu, - Ergül Tunçbilek, "Akraba Evlilikleri, Sosyo-Demografik Özellikleri ve Çocuk Ölümleri Üzerine Etkileri", *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 1998/41, (s. 1 39-1 53).

34 Beder-Şen, *yage*.

Türkiye nüfusunun hemen hemen tamamı Semavî dinlerden İslâm dinine mensuptur. Genel nüfusa oranları az olsa da Müslümanlık dışında kalan nüfusun Musevi ve Hıristiyan olan kesimi de Semavî din anlayışındadır. Tarihî eski zamanlarından beri kültürün oluşumunda etkili olan bu dinlerin akraba evliliğine ilişkin emirleri doğrudan akraba evliliği kavramından hareketle değildir. Bu dinlerin evlilikte birinci derecede üzerinde durdukları konu kimler ile evlilik yapılmayacağını belirtmek şeklindedir. Yani, bu dinler evlenilmesi günah olan yakın akrabaları belirtmektedir. Yapılması yasaklanan enest/fücür olacak ilişkinin sınırlarını belirtmektedir.

Uzun zamandan beri dünyanın değişik yörelerinde yapılan akrabalık ve evlilik araştırmaları da, bir iki örnek dışında, çok genel olarak ve önemli ölçüde enest/fücürün kabul görmediğini göstermektedir.³⁵ Semavî dinlerin de evlilik yapmayı ve cinsel ilişkide bulunmayı yasakladığı akrabalar, tüm dünyada enest/fücürün kapsamını hemen hemen belirlemiştir.

Kuran'ı Kerim'de³⁶ "() Geçmişte olanlar hariç, artık babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin. Çünkü bu edepsizliktir, (Allah'ın) hısm(ı)dır ve öğrenç bir yoldur. Size (şunlarla evlenmeniz) haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, karılarınızın anaları, birleştiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız- eğer onlarla henüz birleşmemişseniz, (kızlarını almaktan ötürü) üzerinize günah yoktur- kendi sulbünüzden gelen oğullarınızın karıları ve iki kız kardeşi bir arada almanız. Ancak geçmişte olanlar hariç. Şüphesiz Allah, çok bağışlayan, çok esirgeyendir."

Bu ayetten anlaşılan şu ki kardeş çocuklarının ve kardeş torunlarının evliliği olarak kavramlaştırılan birinci dereceden ve ikinci dereceden akraba evliliği İslâm dinince yasaklanmamıştır. Hatta, Hz. Muhammed'in kızı olan Hz. Fatimâ Hz.

Muhammed'in amcasının oğlu olan dördüncü halife Hz. Ali ile evlenmiştir. Hz. Muhammed'in sünnetlerini uygulamada ve Ehl-i Beyt'e saygı göstermede çaba sarf eden İslâm Dünyası'nın akraba evliliği konusunda böyle bir bilinçle hareket ettiği düşünülebilir.

Akraba Evliliğinin Kültürel Nedenleri-Ankara Örneği çalışmasında anket uygulanan kişilerin bir kısmı akraba evliliği ile din arasında bir bağıntı kursa da tamamen dinî bir nedenle akraba evliliği yapılmadığı dikkat çekmektedir. Belki ileride yapılacak bir çalışmada böyle bir hipotezden hareket edilebilir. Bu çalışmada akraba evliliğine İslâm dininin bakışı konusunda araştırma kapsamındaki kadınların ve erkeklerin yarıdan fazlasının (%55 ve %60) görüşü akraba evliliğinin din tarafından desteklendiği yönündedir.

İslâmiyet öncesi Semavî dinlerden olan Musevilik/Yahudilik'te de bu dine inananların evlilik konusunda kendilerine yasaklanan kimseler vardır.³⁷ Bu kimseler hemen hemen Kuran-ı Kerim'deki evlenilmesi yasak kimseler listesiyle, süt anne ve süt kardeşler ayrı tutulur ise aynıdır. *Kitab-ı Mukaddes'in* Eski Ahit (Tevrat) kısmı Levililer Suresinde şu ayetler yer almaktadır: "6-Sizden hiç biri kendi yakın akrabasından birine onun çıplaklığını açmak için yaklaşmayacaktır; Ben Rab'im 7-Kendi babanın çıplaklığını, ve ananın çıplaklığını açmayacaksın, senin anandır; onun çıplaklığını açmayacaksın. 8-Babanın karısının çıplaklığını açmayacaksın; o senin babanın çıplaklığıdır. 9-Kendi kız kardeşinin, babanın kızının, yahut ananın kızının çıplaklığını, evde doğmuş olsun yahut dışarıda doğmuş olsun, onların çıplaklığını açmayacaksın. 10-Senin oğlunun kızının, yahut kendi kızının kızının çıplaklığını, onların çıplaklığını açmayacaksın; çünkü onların çıplaklığı seninkidir. 11- Babanın karısının kızının çıplaklığını, babandan olan senin kız kardeşindir, onun çıplaklığını açmayacaksın. 12-Babanın kız kardeşinin çıplaklığını açmayacaksın; o senin babanın yakın akrabasıdır. 13-Ananın kız kardeşinin çıplaklığını açmayacaksın; çünkü senin ananın yakın akrabası-

³⁵ Güvenç Bozkurt, *İnsan ve Kültür*.

³⁶ *Kuran-/ Kerim*, Maide Suresi: 22 ve 23. Ayetler. Bkz. Kur'an-Kerim, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, (Prof. Dr. Süleyman Ateş), Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul.

³⁷ Hristiyanlık için de *Tevrat'taki* bu kural geçerlidir.

dır. 14-Babanın kardeşinin çıplaklığını açmayacaksınız, onun karısına yaklaşmayacaksınız, senin yengendir. 15-Kendi gelininin çıplaklığını açmayacaksınız; oğlunun karışdır; onun çıplaklığını açmayacaksınız. 16-Kardeşinin karısının çıplaklığını açmayacaksınız; o kardeşinin çıplaklığıdır. 17-Bir kadında onun kızının çıplaklığını açmayacaksınız: onun oğlunun kızını yahut kızının kızını, onun çıplaklığını açmak için almayacaksınız; onlar yakın akrabadır; alçaktır. 18-Bir kadını kendi kardeşi üzerine, onu kıskandırmak, o hayatta iken kendi yanında çıplaklığını açmak için almayacaksınız."³⁸

Museviler arasında da akraba evliliği yapıldığının en önemli ve eski iki kanıtı, gene Tevrat'ta belirtilen, Hz. İsağ'ın, amcasının kızı ile³⁹ ve onun oğlu olan Hz. Yakub'un ise dayısının kızları ile evlenmeleridir.⁴⁰ Akraba evliliğinin Yahudiler arasında yaygın olarak yapıldığına ilişkin bir bilgiye ulaşılmamıştır. Ancak İsrail'deki Müslüman ve Hıristiyan Arap nüfusun akraba evliliği yapma eğilimi çeşitli nedenlerden dolayı oldukça yüksektir.

10.Sonuç ve Değerlendirme

Din, mitoloji ve tarih konularında yazılan eserlerden akraba evliliği olgusunun tarihin erken dönemlerinden beri görüldüğü anlaşılmaktadır. Akraba evliliğinin sosyolojik/antropolojik nedenleri vardır. Ensese/fücür de ilginç bir akraba evliliği türü olarak tarihin farklı dönemlerinde ve çeşitli toplumlarda izlenmiştir. Zamanımızda hemen hemen dünya genelinde yasaklanmış olan ensese/fücür olgusunun ortadan kalkmasında semavî dinlerin birinci derecede etkisi olmuştur. Türk kültürünün uzun bir tarih dönemden beri içinde olduğu Müslümanlıkta ve diğer semavî dinlerde akraba evliliği yasaklanmamıştır. Toplumsal değişme süreçlerinde özellikle kentlerin ortaya çıkması ve ulaşım araçlarının insan hayatına girmesi

ile akraba evliliklerinde bir azalma olmuştur. Bu gün akraba evliliğinin gündemde olmasındaki önemli neden, bu tür evliliklerde doğan çocukların bazı genetik rahatsızlıkları taşıyıcılarıyla ortaya çıkan tıbbî bir durumdur.

Bir yanda kültür konuları üzerine yapılan çalışmalar devam ederken diğer yanda biyoloji, fizyoloji, kimya, genetik gibi temel tıp bilimlerinde kaydedilen gelişmeler kalıtsal olarak kan bağı akrabalıklarının evlilikler yoluyla sürmesinin sonuçlarına disiplinler arası yaklaşımı getirmiştir. Arkasında yüzlerce yıllık kültür birikimlerinin olduğu akraba evliliği, böylelikle, tıp sosyolojisi konusu olarak da ele alınabilecektir.

11.Kaynakça

Akraba evliliği konusunun hem beşerî bilimlerde hem de tıp bilimlerinde ele alınıp incelenmesi bir ölçüye kadar sosyoloji /antropoloji ile tıp sosyolojisinin, halk sağlığının konularını biri birine yaklaştırmaktadır. Bu aslında beşerî gerçekliğin farklı yönlerine bakan bilim dallarının zorunlu bir buluşmasıdır. Yazının bu kısmındaki kaynakça hem metnin hazırlanmasında baş vurulan kaynakları içermekte hem de ulaşılabildiğince farklı disiplinlerde yapılan çalışmaları göstermektedir. Bu kısım tamamlanmış bir akraba evliliği kaynakçası olarak düşünülmemelidir. Belki ileride yapılacak bir kaynakça çalışması için ilk okumalar olarak düşünülmesi daha iyidir. İnternet olanaklarının arttığı dönemin başında olunmasına rağmen bazı kaynaklara bu yolla ulaşılabileceği düşüncesiyle kaynakçanın internet dökümü burada verilmemiştir.

³⁸ *Kitab-ı Mukaddes*, Levililer: 18/6-18. Bkz. *Kitab-ı Mukaddes*, Eski ve Yeni Ahit, (Tevrat ve İncil) Kitab-ı Mukaddes Şirketi yay., 1991, İstanbul.

³⁹ *Kitab-ı Mukaddes*, Tekvin; 24/ 47-49.

⁴⁰ *Kitab-ı Mukaddes*, Tekvin: 29/1 3-20.

- *Abu-Zahra, N., "Family and Kinship in a Tunisian Peasant Community" in J.G. Peristiany, (ed), Mediterranean Family Structures, Cambridge University Press, 1976, (s. 157-171).
- *Altuntek, Serpil, Van Yöresinde Akraba Evliliği, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.
- *Altuntek, Serpil, "Van -Saray İlçesinde Evlilik Geleneği, Normlar, Yaptırımlar", Anadolu Folkloru, 2 (14), 4/6, 1992, (s.565-567).
- *Arşan, Cevdet, "Zorla Evlendirme ve Nevroz," Sağlık Hastanesi Dergisi, 2,(4/5),7/10, 1989.
- *Balaman, Ali Rıza, Akrabalık, Evlilik ve Türleri, Karınca Matbaacılık yay., İzmir 1982.
- *Başaran, N., "Anadolu'nun Genetik Yapısı Üzerine Çalışmalar III, Diyarbakır ve Çevresinde Yaşayan İnsanlar Arasındaki Kan Yakını Evlenmeler ve Bunların Mediko-sosyal Yönü", A. Ü. Diyarbakır Tıp Fakültesi Dergisi, 1973 / 2.
- *Bayık, Ayla, "Bomova Eğitim ve Araştırma Bölgesi Naldöken Sağlık Ocağı Bölgesinde Akraba Evliliklerinin Yaygınlığı", Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, cilt: 9, sayı: 2, 1993.
- *Beder-Şen, Rahime, Evliliğin Kuruluşuna İlişkin Özelliklerin Doğurganlık İle ilişkisi, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara, 1998.
- *Bittles, A.H., "Consanguinity: A Major Variable in Studies on North African Reproductive Behavior, Morbidity and Mortality", Proceedings of the Demographic and Health Surveys World Conference, Washington D.C., IRD/Macro International Inc., 1991, (s.321-341).
- *Bittles, H.Alan, Empirical Estimates of the Global Prevalence of Consanguineous Marriage" in Contemporary Society, Stanford University, 1998.
- *Cebeci, Lütfullah, Kuran'ın Hükümlerindeki Hikmet: Yakın Akraba Evliliği ve Genetik, İstişare yay., Kayseri, 1990.
- *Clouston, Gerard, An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish, Oxford, At Clarendon Press, Oxford, 1972.
- *Divitçioğlu, Sencer, Kök-Türkler, Ada yayıncılık, İstanbul
- *Divitçioğlu, Sencer, Oğuzdan Selçuklu'ya. Eren yayıncılık, İstanbul, 2001.
- *Cresswell, Robert, "Lineage Endogamy Among Maronite Moutaineers," in J.G. Peristiany, (ed), Mediterranean Family Structure, Cambridge University, Press, 1976, (s.101-114).
- *Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, "Kan Yakını Evliliklerinin Diyarbakır Toplumundaki Sıklığı ve Bazı Etkileri Üzerine Araştırmalar", Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 12, (3/4), 1985, s. 149-160.
- *Donuk, Abdülkadir, "Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, sayı:33, Mart 1980-1981, (s.147-168) ayrıca, in Dikeçligil, B. - A. Çiğdem, (ed), "Türk Ailesi", Aile Yazıları, cilt: I, Aile Araştırma Kurumu yay., Ankara 1 991, (s. 287 - 301).
- *Düzcan, Füsün, Sivas Populasyonunda Akraba Evliliği Sıklığı ve Aileler Üzerindeki Tıbbi Etkileri, Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, (doktora tezi), Sivas, 1994.
- *Eliböyük, Zehra, Hacettepe Üniversitesi Çocuk Hastanesi Genetik Ünitesine Başvuran Hastalarda Akraba Evliliği ve Tıbbi Sonuçların İncelenmesi, Ankara, 1989.
- *Erdal, Rengin-Osman Saka, "Fertility Survey in Semi -Urban" Açta ReproductivaTurcica, 7, (3/4), 1/4, 1986, (s.53-65).
- *Erder, Türköz, (ed), Türkiye'de Ailenin Değişimi, Toplumbilimsel İncelemeler, Türk Sosyal Bilimler Derneği yay, Ankara 1 984.
- *Erkul, Ali, "Sivas Merkez Köylerinde Aile Yapısı", Cumhuriyet Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, (17) 1994/12, s. 17-49.
- *Eröz, Mehmet, Türk Ailesi , Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1977. ayrıca in Dikeçligil, B. - A. Çiğdem, (ed) , "Türk Ailesi", Aile Yazıları, cilt: I, Aile Araştırma Kurumu yay., Ankara 1991, (s. 225-247).
- *Eyüboğlu, İsmet Zeki, Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü, (ikinci baskı), Soysal yay., İstanbul, 1 991.
- *Genç, Reşat, "Onbirinci Yüzyılda Türklerde Evlenme", Türk Yurdu, 10 /40, 1990/12, (s.12-93).
- *Gökçe, Birsen, "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, cilt:8, sayı: 1 -2, (s.46-77), ayrıca aynı yazı için bkz. Aile Yazıları, I, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara, 1 991, (s.205-223).
- *Gönüllü, Müzeyyen, "Akraba Evliliği ve Sakıncaları", Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (17), 1994 / 12, (s.89-103).
- *Görgünay, Neriman, "Savak Aşiretlerinde Evlenme Âdeti", Türk Kültürü, 24, (276), 1 988/4, (s.1 8-27).
- *Göyüç, Nejat. "XI Yüzyılda Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Yönetim ve Nüfus," Türk Kültürü, 32 (370), 1994/2, (s.77-86).
- *Güvenç Bozkurt, İnsan ve Kültür, (geliştirilmiş dördüncü basım) Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.
- *Hacettepe University, Institute of Population Studies, 1988 Turkish Population and Health Survey, Hacettepe Ün. Yay., Ankara, 1989.
- *Hacettepe University, Institute of Population Studies, 1983 Turkish Population and Health Survey, Hacettepe Üniversitesi yay., Ankara, 1 987.
- *Hancıoğlu, Attila - Ergül Tunçbilek, "Akraba Evlilikleri, Sosyo-Demografik Özellikleri ve Çocuk Ölümleri Üzerine Etkileri", Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 1998/41, (s.139-153).

- *İşıl, Bulut, "Adolesan Evlilikleri," Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi, 3/(1-2), 1/5, 1985, (s. 53-65).
- *İlbars, Zafer, "Köy Kültürünün Özellikleri ve Sorunları", Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (6), 1990/1, (s.225-231).
- *İzgi, Özkan, İslamiyet'ten önceki Türklerde Kadın, Türk Kültür araştırmaları Enstitüsü yay., Ankara 1975.
- Journal of Biosocial Science» United Kingdom.
- *Kalyoncu, C.Akraba Evlilikleri ve Doğuştan Kusurlar, (uzmanlık tezi), Edirne Tıp Fakültesi Toplum Hekimliği Kürsüsü, Edirne 1976.
- *Kandemir, M. Yaşar,"Fatıma" maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, cilt: 12, (s.219-223).
- *Khuri, F., "Parallel Cousin Marriage Reconsidered", Man, vol.5, no: 4.
- *Kitab-ı Mukaddes, Kitab-ı Mukaddes: Eski ve Yeni Ahit, (Tevrat ve İncil) Kitab-ı Mukaddes Şirketi yay., 1991, İstanbul.
- *Kur'an- Kerim, Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali, (Prof. Dr. Süleyman Ateş), Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul.
- *Kuran, Ercüment, "Türk Ailesinin Tarihi Gelişimi", Türk Yurdu, 10/40, 1990/12, s. 54-55.
- *Küçük, Abdurrahman,"Dinlerde Evlilik Anlayışına Genel Bir Bakış," Türk Yurdu, 10/40, 1990/12, (s. 57-61).
- *Oto, Remzi, "Zihinsel Özürlü Çocukların Aileleri", Dicle Tıp Dergisi, 19 (1/2), 1992, (s.117-125).
- *Oy, Aydın, "Atasözü" maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, cilt: 4, İstanbul, 1992, (s. 44-46).
- *Ögel Bahaeddin, Türk Kültür Tarihine Giriş (dokuz cilt) farklı tarihlerde baskıları yapılmıştır, Kültür Bakanlığı yay. Ankara.
- *Örnek, Sedat Veyis, Etnoloji Sözlüğü, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yay., Ankara, 1971.
- *Özbay, Ferhunde, "Demografi ve Halk Sağlığı", Çalışma Ortamı, (5), 11.1992, s. 49-51.
- *Özder, Mustafa Adil, Halk Biliminde Düğün, Evlilik, Akrabalık Terimleri Sözlüğü, Ziya Gökalp Derneği yay., Ankara, 1981.
- *Peristiany, Jean G."Introduction", İn Peristiany, J.G, (ed), Mediterranean Family Structures, Cambridge University Press, 1976,(s.1-26).
- *Peristiany, Jean G., (ed), Contributions to Mediterranean Sociology, Mouton Paris, 1968.
- *Peristiany, Jean G., (ed), Mediterranean Family Structures, Cambridge University Press, 1976.
- *Peters, Emrys Lloyd" Aspects of a Affinity in a Lebanese Maronite Village", in Peristiany, J.G., (ed), Mediterranean Family Structures, Cambridge University Press, 1976, (s.27-79).
- *Rosenfeld, Henry, " Social and Economic Factors In Explanation of the Increased Rate of Patrilinear Endogamy in the Arab Village in Israel" in Peristiany, J.G., (ed), Mediterranean Family Structures, Cambridge University Press, 1976, (s. 115-136).
- *Rosenfeld, Henry, "From Peasant to Wage Labor and Residual Peasantry: The Transformation of An Arab Village" in Robert A. Manners, (ed), Process and Pattern, Aidine Publication Com., Chicago, 1964.
- *Rosenfeld, Henry, "The Contradictions Between Property, Kinship and Power as Reflected in the Marriage System of an Arab Village" in J.G, Peristiany, (ed), Contributions to Mediterranean Sociology, Mouton, 1968, Paris.
- *Rosenfeld, Henry, " An Analysis of Marriage and Marriage Statistics for a Moslem and Arab Village", International Archives of Ethnography, vol. 68, 1 957, (s. 32-62).
- *Say, Burhan - E. Tunçbilek - S. Balcı - Z. Yalçın, Türk Halkında Çeşitli Konjenital Malformasyonların Görülme Sıklığı, Hacettepe Üniversitesi yay., no: c.12, Ankara, 197.
- *Sayın, Önal, Aile Sosyolojisi, Ege Üniversitesi yay., İzmir 1990.
- *Seddon, David, "Aspects of Kinship and Family Structure Among the Ulad Stut of Zaio Rural Commune, Nador Province, Morocco", in Peristiany, J.G., (ed), Mediterranean Family Structures, Cambridge University Press, 1976, (s.1-26).
- *Sevinç, Necdet, Eski Türklerde Kadın ve Aile, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yay., İstanbul 1987 .
- *Smith, Anthony.İnsan, Yapısı ve Yaşamı, (çev. Erzen Onur-Nida Tektaş), Remzi Kitabevi, (ikinci baskı), İstanbul, 1979.
- *Süngü, Selma, Sivas Yöresinde Akraba Evliliği Yapan ve Yapmayan Çiftlerde Dermatoglik Benzerlikler, Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, (yüksek lisans tezi), Sivas 1984.
- *Şaylı, Bekir Sıtkı,"Anadolunun Genetik Yapısı Üzerine Çalışmalarınfertil Evliliklerde Belirlenebilen İnfertilite Sebepleri", Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 8, (I), 1/3,1991,(5.75-91).
- *Şerifoğlu, Yusuf, "Ailede Birlik," Güneyde Kültür, 5,(49),1993/3, (s.28-29).
- *Tan, M., "Toplumsal Tarihsel ve Hukuksal Yönleri ile Bir Evlenme Engeli Olarak Hısımlık", Ankara İktisadi Ticari İlimler Akademisi Dergisi, s:7, 159, 1975.
- *Tezcan, Mahmut.Türk Kültüründe Başlık Parası Geleneği, Kültür Bakanlığı yay., Ankara, 1998.
- *Timur, Serim.Türkiye'de Aile Yapısı, Hacettepe Üniversitesi yay., D.15, Ankara,1972.
- *Tunçbilek, E.- M. Ulusoy, "Consanguinity in Turkey in 1988, Nüfusbilim Dergisi, 1989, cilt: 1, (s.35-46).
- *Tunçbilek, Ergül."Türkiye'de Akraba Evlilikleri", Katkı, 6 / (2), 1985, (s. 129-136),
- *Tunçbilek,Ergül - E.Koç, "Consanguineous Marriage in Turkey and its Impact on Fertility and Mortality", Ann. Humain Genetics, 1994/58, (s.321-329).
- *Türk Yurdu , Aile Özel Sayısı,10/40,1990/1 2.

- *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, "Bursa'da Yerleşen Göçmenler Arasında Akraba Evliliği Sıklığı" Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 19,(2),1992, (s.147-153).
- *Ulusoy,Mahir - Ergül Tunçbilek, "Türkiye'de Akraba Evlilikleri ve Çocuk Ölümüne Etkileri", Nüfusbilim Dergisi, cilt:9,1987.
- *Uzun, Mustafa, Elazığ ve Çevresi Geleneksel Kültüründe Evlenme, Fırat Üniversitesi, (yüksek lisans tezi), 1992.
- *Ünalın, Turgay, "İdeal Evlenme ve Doğum Yaşları", Nüfusbilim Dergisi, 16/1994.
- *Webster's Webster's New Twentieth Century Dictionary, Unabridged Second Edition.
- *Whitaker, Ian, "Familial Roles in the Extended Patrilineal Kin Group in Northern Albania", in J.G. Peristlany (ed), Mediterranean Family Structures, Cambridge University Press, 1976, (s.195-203).
- *Wilson, Chris- Tim Dyson, "Family Systems and Cultural Change: Perspectives from Past and Present", in Elza Berquo-Peter Xenos,(ed), Family System and Cultural Change, Clarendon Press, Oxford,1992, (s.31-45).
- *Winick, Charles, Dictionary of Anthropology, Green Wood Press, Connecticut,1969.
- *Yıldız, Canan, Evlenme ile İlgili Adetlerimizin Halk Bilimi Açısından Tetkiki, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yüksek lisans tezi) 1996.
- *Yurtbaşı, Metin, A Dictionary of Turkish Proverbs, Turkish Daily News yay..(üçüncü baskı),Ankara, 1993.
- *Yüksel, Şahika, "İncestin Tanınması ve Değerlendirilmesi", Nöro Psikiyatri Arşivi, 30, (2), 1993/4, (s.352-357).